

Mg. iur. Madara Melņika

Personas, par kuras iespējamo rīcību celta trauksme, tiesību aizsardzība

Jau kādu laiku gan medijos, gan uzņēmumu iekšienē apspriests jautājums par Trauksmes celšanas likumu, tā prasībām un iekšējās trauksmes celšanas sistēmas izveides pienākumu. Šobrīd, šķiet, pirmais diskusiju vilnis ir norimis un daži no principiem kļuvuši skaidri: personām jāpastāv iespējai iesniegt trauksmes cēlēja ziņojumu, un uzņēmumiem jānodrošina iesniedzēja identitātes aizsardzība. Tomēr – kā ir ar personas, par kuras iespējamo pārkāpumu ziņojums iesniegts, tiesību aizsardzību? Kā redzams praksē, reizēm šis faktors tiek aizmirsts. Tomēr velti, jo arī šīs personas būtu jāaizsargā no nepamatotiem aizskārumiem un to tiesību aizskārumus var draudēt ar sekām pašam uzņēmumam.

1. Personu, par kurām ziņots, aizsardzības likumiskais ietvars

Lai gan trauksmes celšanas jēdzienu apskatījuši jau vairāki autori,¹ arī šā raksta ietvaros ir būtiski sākt ar trauksmes cēlēja ziņojuma definīciju, lai izprastu, kas šis ziņojums nav un kādas sekas tas rada gan ziņojuma saņēmējam, gan ziņojumā minētajai personai.

Atbilstoši Trauksmes celšanas likumam (turpmāk – Likums) trauksmes cēlēja ziņojums ir atbildīgajai institūcijai pareizi iesniegta informācija par iespējamu pārkāpumu,

kas var kaitēt sabiedrības interesēm, ja persona šo informāciju uzskata par patiesu un ir izpildīti citi likumiskie kritēriji.² Secināms, ka personai ir jābūt pārliecinātai par tās ziņojuma patiesumu. Tomēr trauksmes cēlēja aizdomas automātiski nenozīmē, ka persona ir pilnībā izpētījusi iespējamo nodarījumu, analizējusi un kvalificējusi to un nonākusi pie neapstrīdama slēdziena. Uz trauksmes cēlēju negulstas visu pierādījumu iegūšanas slogs,³ turklāt var būt gadījumi, kad trauksmes cēlējs ir kļūdinājis un pārpratis situāciju, lai gan patiesi ticējis, ka pārkāpums noticis un ka to veikusi konkrētā persona.⁴ Pārkāpuma izpētes pienākums ir uzņēmuma iekšējās trauksmes sistēmas ietvaros izveidotajai komisijai, policijai vai citai kompetentajai institūcijai. Tas savukārt nozīmē, ka trauksmes cēlējs var ziņot arī par saprātīgām aizdomām par pārkāpumu.⁵

No šāda secinājuma izriet nosacījums, ka trauksmes cēlēja ziņojumam galvenokārt jākalpo kā godīgai un atbildīgai norādei uz iespējamu pārkāpumu, nevis kā fakta konstatācijai. Tādēļ personai, kas saņēmusi trauksmes cēlēja ziņojumu, ir jāpilda tai likumā noteiktie pienākumi, lai līdz gala lēmuma pieņemšanas brīdim no nepamatotām sekām pasargātu arī personu, par kuru ziņots. Īpaši būtisks šāds nosacījums ir, ņemot vērā, ka reizēm tikai ziņojuma izpētes laikā iekšējās trauksmes sistēmas komisija var nonākt pie secinājuma, ka sākotnējais par trauksmes cēlēja ziņojumu nosauktais iesniegums tomēr nav

2 Trauksmes celšanas likums, 1. panta pirmās daļas 4. punkts. Latvijas Vēstnesis, 24.10.2018., Nr. 210.

3 Labās prakses vadlīnijas trauksmes celšanas sistēmas izveidei. Valsts kanceleja, 17.04.2019., 14. lpp.

4 Piemēram: The Whistle-blower Who Got It Wrong. Gold Kerry. The Walrus, 14.08.2019. Pieejams: <https://thewalrus.ca/the-whistle-blower-who-got-it-wrong/> [skatīts 18.20.2019.].

5 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem, 5. panta otrais punkts.

1 Birģelis M. Kā sargāsim Tālavas taurētāju? Trauksmes cēlēju aizsardzība Latvijā. Jurista Vārds, 18.06.2019., Nr. 24 (1082), 15.–20. lpp.; Burbecka E. Trauksmes celšanas likuma piemērošanas teorētiskie un praktiskie aspekti. Jurista Vārds, 18.06.2019., Nr. 24 (1082), 9.–14. lpp.; Rieba L. Trauksmes cēlējs – sabiedrības un uzņēmuma ieguvums. iTiesības, 15.02.2019., un citi.

Autore pateicas zvērinātai advokātei Ievai Andersonei un zvērinātām advokātām Andim Burkevicam par palīdzību raksta tapšanas laikā 2019. gada oktobrī.

atzīstams par trauksmes cēleja ziņojumu (piemēram, ja tas ticis iesniegts ļaunā ticībā vai ja aizskārums, par kuru ziņots, izrādās personīga rakstura).

Tālāk minēti divi būtiskākie uzņēmuma (t.i., iekšējās trauksmes sistēmas ietvaros izveidotas trauksmes celšanas ziņojuma izpētes komisijas) pienākumi attiecībā uz personu, par kuru iesniegts ziņojums:⁶ pienākums nodrošināt nevainīguma prezumpcijas ievērošanu un pienākums aizsargāt ziņojumā minētās personas identitāti.

1.1. Nevainīguma prezumpcija

Pirmkārt, attiecībā uz personu, par kuras iespējamo rīcību iesniegts trauksmes cēleja ziņojums, jāpiemēro nevainīguma prezumpcija,⁷ līdz ir pierādīts, ka persona tiešām ir izdarījusi pārkāpumu, kas minēts ziņojumā. Neviens no ziņojuma izskatīšanas komisijas locekļiem vai jebkura cita persona, kas iepazinies ar trauksmes cēleja ziņojumu, nedrīkst vērst pret ziņojumā aprakstīto personu jebkāda veida negatīvas sekas, pirms nav pieņemts gala lēmums par to, vai ziņojums bijis pamatots un pārkāpums noticis.

1.2. Personas identitātes aizsardzība

Otrkārt, informāciju, ka par personas potenciālo rīcību ir iesniegts ziņojums, ir aizliegts izpaust personām, kurām nav pienākums ar šo ziņojumu iepazīties. Šādu pienākumu tieši nosaka Likuma 12. panta pirmā daļa. Arī Valsts kancelejas publicētajās vadlīnijās tieši noteikts, ka trauksmes cēleja ziņojumā minēto personu identitāte nav izpaužama,⁸ tostarp, lai negrautu šo personu reputāciju.⁹ Tāpat arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem (turpmāk – Direktīva), nosaka ziņojumā minēto personu tiesības uz identitātes aizsardzību izmeklēšanas norises laikā.¹⁰

Informāciju par tās fiziskās vai juridiskās personas identitāti, par kuru ziņojis trauksmes cēlētājs, var sniegt tikai personai vai institūcijai, kurai tā nepieciešama trauksmes cēleja ziņojuma vai uz tā pamata ierosinātas pārkāpuma lietas izskatīšanai vai trauksmes cēleja vai viņa radnieku aizsardzībai. Papildu tam Likuma 12. panta otrā daļa nosaka vienu uzņēmumu, kad trauksmes cēleja ziņojumā minētās personas identitāti iespējams izpaust: gadījumā, kad trauksmes cēlētājs vai viņa radnieks šo

informāciju izpauž savu tiesību vai tiesisko interešu aizsardzības nolūkā. Šis uzņēmums tulkojams šauri un attiecināms tikai uz gadījumiem, kad trauksmes cēlētājs pēc ziņojuma iesniegšanas atkārtoti atklāj informāciju par personas, par kuru celta trauksme, identitāti, piemēram, policijai. Tiesības vai tiesiskās intereses šajā gadījumā nedrīkst tulkot kā visas intereses, bet drīzāk kā tiesības, kuras trauksmes cēleja ziņojumā minētā persona varētu ietekmēt, piemēram, trauksmes cēleja tiesības uz veselību vai dzīvību.

Būtiski, ka šādas tiesības vēlreiz izpaust ziņojumā personas identitāti ir tikai trauksmes cēlētājam un tā radniekiem. Tātad ziņojumu saņēmusi komisija vai jebkura cita institūcija nedrīkst publicēt informāciju par trauksmes cēleja ziņojumu un tajā minētajām personām pat tad, ja tas tiek darīts ar mērķi kādā veidā aizsargāt trauksmes cēleja intereses.

Kā vēl kādu uzņēmumu no pienākuma aizsargāt personas, par kuru ziņots, identitāti varētu minēt gadījumu, kad persona ceļ trauksmi publiski (vērsties pie medijiem), jo objektīvu iemeslu dēļ nav bijis iespējams izmantot trauksmes celšanas mehānismus vai trauksmes cēleja ziņojumā norādītais pārkāpums ilgstoši bez objektīva iemesla netiek novērsts.¹¹ Tomēr arī šādā gadījumā trauksmes cēlētājam rūpīgi jāzvērtē, kādu informāciju nepieciešams sniegt publiski.¹² Papildus tam pirms trauksmes cēleja minētās personas identitātes publicēšanas būtu jāveic rūpīgs žurnālistu izpētes darbs, pārliecinoties, ka informācija ir ticami patiesa un ka kļūdišanās risks ir pieļaujami zems. Būtisks ir jautājums, vai konkrētajā gadījumā nepieciešams publicēt informāciju par kādas identificējamās personas izdarītu pārkāpumu, vai arī ir pietiekami informēt sabiedrību par to, ka uzņēmumā norit kāda veida nelikumības, pārējo informāciju nododot atbildīgajām izmeklēšanas iestādēm. Turklāt arī šajā gadījumā identitātes atklāšanas tiesības pamatā ir tikai trauksmes cēlētājam, bet ne kādai ziņojuma izskatīšanas institūcijai.

Abu minēto uzņēmumu šaurā darbības loka kontekstā secināms, ka trauksmes celšanas ziņojuma izskatīšanas komisija vai jebkura cita persona nedrīkst uzņēmuma iekšienē atklāt informāciju par trauksmes cēleja ziņojumu. Vēl jo vairāk – šādu informāciju nav pieļaujams izplatīt ārpus uzņēmuma telpām. Turklāt būtiski, ka aizliegums aptver plašu datu loku – nedrīkst izpaust nekāda veida informāciju, kas ļautu saprast,¹³ ka saņemts ziņojums par konkrētas personas darbībām. Tādējādi neizpaužamas ir ziņas arī par ziņojuma saņemšanu kā tādu vai par ziņojuma tēmu, ja pēc tās iespējams nojaust, ka

6 Rakstā galvenokārt analizēta situācija, kurā trauksmes cēleja ziņojumā minētais pārkāpuma izdarītājs ir fiziska persona.

7 Labās prakses vadlīnijas trauksmes celšanas sistēmas izveidei, 40. punkts. Valsts kanceleja, 17.04.2019., 10. lpp.; Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem, 22. panta pirmais punkts.

8 Labās prakses vadlīnijas trauksmes celšanas sistēmas izveidei. Valsts kanceleja, 17.04.2019., 6. lpp.

9 Turpat, 10. lpp.

10 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem, preambulas 100. apsvēruma, 22. pants.

11 Trauksmes celšanas likums, 4. panta otrā daļa. Latvijas Vēstnesis, 24.10.2018., Nr. 210.

12 Burbecka E. Trauksmes celšanas likuma piemērošanas teorētiskie un praktiskie aspekti. Jurista Vārds, 18.06.2019., Nr. 24 (1082), 9.–14.lpp.

13 Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), 4. panta 1. punkts; Article 29 Working Party Opinion 4/2007 on the concept of personal data, WP 136, adopted on 20 June 2007.

ziņojums ir par konkrētu personu. Šis aizliegums, protams, neattiecas uz pašas personas, par kuru iesniegts ziņojums, tiesībām uzzināt par šāda ziņojuma eksistenci.¹⁴

Daudzi uzņēmumi un iestādes, kas ir publicējuši savas trauksmes celšanas vadlīnijas, ir apsolijuši šādi rīkoties¹⁵ – tomēr solītais arī jāpilda praksē.

2. Kā rīkoties ziņojumā minētai personai, kuras tiesības ir aizskartas?

Publiska personas iespējamā pārkāpuma apspriešana uzņēmuma iekšienē vai pat medijos ir nevainīguma prezumpcijas un Trauksmes celšanas likuma pārkāpums. Likums tieši neparedz administratīvo atbildību par nelabvēlīgu seku radīšanu personai, kas minēta trauksmes celšanas ziņojumā (t.i., informācijas par šādu ziņojumu izpaušanu).¹⁶ Arī Direktīva paredz sodus tikai par vērsanos pret trauksmes cēlējiem.¹⁷ Tomēr tas nenozīmē, ka personai, par kuru iesniegts trauksmes cēlēja ziņojums un šā ziņojuma dēļ radies kaitējums, būtu jāsamierinās ar netaisnīgumu.

2.1. Tiesības nelikumīgas informācijas izplatīšanas gadījumā

a) Tiesības, kas izriet no nelikumīgas datu apstrādes

Vispirms norādāms, ka šāda personas datu apstrāde – ziņojumā ietvertas un neapstiprinātas informācijas izplatīšana un publiskošana – ir pretrunā Vispārējās datu apstrādes regulas (tālāk – Regula)¹⁸ nosacījumam, ka ikvienai datu apstrādei ir jābūt tiesiskam pamatam. Lai gan personas datu apstrāde ziņojuma izskatīšanas ietvaros ir pieļaujama un darbiniekus par šādu datu apstrādes iespēju būtu jāinformē,¹⁹ šo informāciju iekļaujot privātuma poli-

tikās vai trauksmes celšanas sistēmu dokumentācijā,²⁰ informācijas izplatīšanai ārpus ziņojuma izskatīšanas komisijas nav pamatojuma.²¹ Nepastāvot nevienam no Regulā sešiem noteiktajiem datu apstrādes tiesiskajiem pamatiem,²² datu apstrāde ir uzskatāma par prettiesisku.

Līdz ar to personai, kuras nevainīguma prezumpcija nav tikusi respektēta, ir tiesības pieprasīt tās datu apstrādes – informācijas publiskošanas – izbeigšanu²³ vai ierobežošanu.²⁴ Saņemot šādu lūgumu, uzņēmuma atbildīgajām personām būtu nekavējoties jādzēš visa publiski pieejamā informācija par saņemto trauksmes cēlēja ziņojumu. Papildu tam persona var iesniegt sūdzību Datu valsts inspekcijai, kas var piemērot administratīvo naudas sodu apmērā līdz 20 000 000 eiro vai līdz 4 % no uzņēmuma kopējā vispasaules iepriekšējā finanšu gada apgrozījuma.²⁵ Datu valsts inspekcija var uzlikt arī pienākumrīkojumu informācijas publiskotājam, lai tas pārtrauc datu apstrādi kādā publiskā avotā,²⁶ piemēram, ja informācija par saņemto trauksmes cēlēja ziņojumu izplatīta uzņēmuma sociālajos tīklos.

Ņemot vērā, ka administratīvais sods nemazinās personai nodarīto kaitējumu, tai ir arī tiesības no pārzina vai apstrādātāja saņemt kompensāciju par tai nodarīto kaitējumu.²⁷ Kompensācijas saņemšanai personai jāvērsas tiesā un jāvar pierādīt šo nelikumīgo apstrādi.

Tiesības iebilst pret datu apstrādi žurnālistikas prievilēģijas dēļ var nebūt piemērojamas gadījumos, kad ziņa par trauksmes celšanu un konkrētu personu ir publicēta medijos.²⁸ Tomēr, ja informācija par trauksmes celšanas ziņojumu ir publicēta medijos, pēcāk, žurnālistiem uzzinot, ka ziņojums tomēr nav bijis iesniegts labā ticībā, personai ir iespēja vērsties pie konkrētā medija, lūdzot izņemt to aizskarošo ziņu, kā arī iespēja iesniegt tiesību tikt aizmirstam lūgumu²⁹ meklētājprogrammā *Google*³⁰ vai citās.

14 Guidelines on processing personal information within a whistleblowing procedure, point 20. European Data Protection Supervisor, July 2016. Pieejams: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/16-07-18_whistleblowing_guidelines_en.pdf [skatīts 18.10.2019.]; Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), 12. pants.

15 Piemēram: Trauksmes celšanas iekšējā kārtība, 3.4. punkts. VAS "Latvijas Televīzija", 30.04.2019. Pieejams: https://ltv.lsm.lv/public/assets/userfiles/dokumenti/2019/LTV_Trauksmes_celšanas_iekseja_kartiba_30.04.2019.pdf [skatīts 18.10.2019.]; Nolikums par Trauksmes celšanas principiem un kārtību Latvijas Lauksaimniecības universitātē, 10. punkts. Pieejams: <https://www.llu.lv/sites/default/files/2019-05/Nolikums%20par%20trauksmes%20cel%C5%A1anas%20principiem%20un%20k%C4%81rt%C4%ABu%20LLU.pdf> [skatīts 18.10.2019.].

16 Trauksmes celšanas likums. Pārejas noteikumu 1., 2. pants. Latvijas Vēstnesis, 24.10.2018., Nr. 210.

17 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem, 23. pants

18 Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula).

19 Guidelines on processing personal information within a whistleblowing procedure, points 6–8. European Data Protection Supervisor, July 2016. Pieejams: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/16-07-18_whistleblowing_guidelines_en.pdf [skatīts 18.10.2019.].

20 Birznieks L. Personas datu apstrādes aspekti Trauksmes celšanas likuma ietvaros. Jurista Vārds, 18.06.2019., Nr. 24 (1082), 21.–23. lpp.

21 Guidelines on processing personal information within a whistleblowing procedure, point 7. European Data Protection Supervisor, July 2016. Pieejams: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/16-07-18_whistleblowing_guidelines_en.pdf [skatīts 18.10.2019.].

22 Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), 6. panta pirmā daļa.

23 Turpat, 17. panta pirmās daļas d. punkts.

24 Turpat, 18. panta pirmās daļas b punkts.

25 Turpat, 83. panta piektā daļa.

26 Turpat, 58. panta otrās daļas (g) punkts.

27 Turpat, 82. panta pirmā daļa, otrā daļa.

28 Fizisko personu datu apstrādes likums, 32. panta pirmā un otrā daļa. Latvijas Vēstnesis, 04.07.2018., Nr. 132.

29 Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), 17. panta pirmās daļas (d) un (e) punkts.

30 EU Privacy Removal. Personal Information Removal Request Form. Pieejams: https://www.google.com/webmasters/tools/legal-removal-request?complaint_type=rtbf&hl=en&rd=1 [skatīts 18.10.2019.].

Papildus tam žurnālistiem arī būtu jāievēro, ka informāciju par iekšējā sistēmā iesniegtu trauksmes celšanas ziņojumu un tā saturu pirms galējā lēmuma pieņemšanas nav pieļaujams publicēt – ja tas tomēr tiek darīts, argumentējot, piemēram, ar vēlmi nopelnīt vairāk klikšķus un tādējādi rīkojoties pretrunā Fizisko personu datu apstrādes likuma³¹ 32. panta otrās daļas nosacījumiem, arī žurnālistiem būtu piemērojama atbildība par nepamatotu datu apstrādi.

b) Goda un cieņas aizskārums

Papildus iepriekšminētajam personai ir tiesības prasīt tiesas ceļā atsaukt ziņas, kas aizskar viņa godu un cieņu, ja šādu ziņu izplatītājs nepierāda, ka tās atbilst patiesībai.³² Šis tiesību aizsardzības līdzeklis izmantojams gadījumā, ja ziņas par trauksmes cēlēja ziņojumu izplatītas apgalvojuma formā, norādot uz personas vainu. Kā norādījusi Augstākā tiesa, “atzinums noziedzīga nodarījuma izdarīšanā nedrīkst būt izteikts nekādā formā, ja to nav konstatējušas kompetentās tiesību sargājošās institūcijas”.³³

Uz trauksmes cēlēju negulstas visu pierādījumu iegūšanas slogs, turklāt var būt gadījumi, kad trauksmes cēlētājs ir kļūdījies un pārpratis situāciju, lai gan patiesi ticējis, ka pārkāpums noticis un ka to veikusi konkrētā persona.

Ziņas par personas dalību vai vainu attiecīgajā pārkāpumā iespējams pieprasīt atsaukt ne tikai gadījumā, ja tās ir publicētas un izplatītas uzņēmuma iekšējos kanālos vai ārpus tiem, bet arī jebkuras citas izziņošanas gadījumā, tostarp mutvārdos, nenoteiktam personu lokam vai kaut vienai personai.³⁴

Būtiski, ka Civillikuma 2352.¹ pantā noteiktās tiesības, atšķirībā no iepriekšminētās datu apstrādes ierobežošanas iespējas, ir arī veids, kā papildus kompensācijai panākt publisku izplatītās informācijas atsaukšanu un atvainošanos. Turklāt trauksmes cēlētājam, ja vien viņš ziņojumu nebūs iesniedzis ļaunā ticībā, atbildība par personas goda un cieņas aizskaršanu nedraud – atbildīgas būs tieši tās uzņēmuma personas, kas nepārbaudīto informāciju būs atklājušas un izplatījušas tālāk, ļaujot uz to paļauties kā uz patiesām ziņām par personas vainu.

Protams, šis tiesību aizsardzības līdzeklis var nodarēt tikai atsevišķos gadījumos. Ja informācija par ziņojumu bijusi izplatīta pāragri, bet pēcāk izrādās, ka ziņojumā minētās aizdomas apstiprinās un persona ir bijusi iesaistīta konkrētā pārkāpuma izdarīšanā, atbildētājs var pierādīt, ka “izplatītās ziņas atbilst patiesībai”.³⁵ Tāpat iespējams, ka persona, kura iepazinusies ar trauksmes cēlēja ziņojumu un publiski izplatījusi informāciju par ziņojumā minētās personas pārkāpumu, šo informāciju izteikusi subjektīvu aizdomu formā, t.i., nepasniedzot to kā faktu.³⁶ Par spīti tam, ka arī šādas aizdomas var radīt personai kaitējumu, arī šādā situācijā normas kritēriji, iespējams, nepiepildīsies. Lai pierādītu, ka ziņojumu lasījusi persona ir izplatījusi ziņojumā ietvertu informāciju kā ziņas par personas vainu, jāņem vērā³⁷ izteikumu kopējais konteksts, nozīme, ko šādam izteikumam varētu piešķirt neitrāla persona (piemēram, cits darbinieks), kā arī izteikumu autora mērķis.³⁸

2.2. Tiesības nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma gadījumā

Visi iepriekšminētie tiesību aizsardzības līdzekļi ir tieši saistīti ar nevainīguma prezumpcijas aizskārumu – ja informācija par saņemto ziņojumu tiek apspriesta publiski, tiek pieņemts, ka nodarījums noticis. Tomēr nevainīguma prezumpciju iespējams pārkāpt arī bez informācijas publiskas izpaušanas. Šāds pārkāpums tiek pieļauts gadījumā, ja persona, kura ir iepazinusies ar trauksmes cēlēja iesniegto informāciju, vēl pirms tās pārbaudīšanas un lietas izskatīšanas sāk radīt ziņojumā minētajai personai nelabvēlīgas sekas. Šāda situācija var rasties, piemēram, ja ziņojums iesniegts par kādu uzņēmuma darbinieku.

2.2. Tiesības nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma gadījumā

Šādā gadījumā pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi ir ierobežoti – aizskartajai personai ir tikai tiesības pieprasīt kompensāciju par tai radīto morālo kaitējumu.³⁹ Ja tiesā vērsas darbinieks, pret kuru trauksmes cēlēja ziņojuma kontekstā vērstas bosings (mobings), citiem vārdiem, psiholoģiskais terors, darbinieks tiek atbrīvots⁴⁰ no pienākuma pierādīt morālā kaitējuma esamību atbilstoši Civillikuma 1635. pantam, jo pēc analogijas ir piemērojama Darba likuma 29. panta astotā daļa (t.i., mobinga darbavietā, tāpat kā diskriminācijas aizlieguma pārkāpuma, gadījumā morālā kaitējuma esamība ir prezumējama). Darbinieka prasības juridiskais pamats šādā gadījumā ir Darba likuma 7. panta pirmā daļa, kas nosaka, ka ikvienam ir vienlīdzīgas tiesības uz darbu, taisnīgiem, drošiem un veselībai nekaitīgiem darba apstākļiem un taisnīgu darba samaksu, kā arī Darba likuma 28. panta otrā daļa, kas paredz

35 Goda un cieņas civiltiesiskā aizsardzība. Tiesu prakses apkopojums (2000–2018). Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2019, 11. lpp.

36 Augstākās tiesas Senāta 2013. gada 31. maija spriedums lietā Nr. SKC-250/2013 (C11050911), 8. punkts.

37 Augstākās tiesas 2015. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. SKC-204/2015 (C31370910), 7.3. punkts.

38 Augstākās tiesas 2018. gada 28. februāra spriedums lietā Nr. SKC-68/2018 (ECLI:LV:AT:2018:0228.C31370910.1.S), 11.1. punkts.

39 Civillikums, 1635. pants. Valdības Vēstnesis, 20.02.1937., Nr. 41.

40 Augstākās tiesas 2017. gada 17. oktobra spriedums Nr. SKC-1267/2017 (C33308515).

31 Fizisko personu datu apstrādes likums. Latvijas Vēstnesis, 04.07.2018., Nr. 132.

32 Civillikums, 2352.¹ pants. Valdības Vēstnesis, 20.02.1937., Nr. 41.

33 Augstākās tiesas Senāta 2004. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKC-102.

34 Goda un cieņas civiltiesiskā aizsardzība. Tiesu prakses apkopojums (2000–2018). Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2019, 5. lpp.; Augstākās tiesas Senāta 2013. gada 31. maija spriedums lietā Nr. SKC-250/2013 (C11050911), 6. punkts.

darba devējam vispārīgu pienākumu darbiniekam nodrošināt drošus un veselībai nekaitīgus darba apstākļus.⁴¹

Savukārt, ja uz nepārbaudītu trauksmes cēlēja ziņojumā minētu pārkāpumu pamata darba devējs personai ir uzteicis darba līgumu, darbinieks var iesniegt tiesā prasību par darba devēja uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu viena mēneša laikā no uzteikuma saņemšanas dienas.⁴² Atbilstoši Darba likuma 125. pantam tieši darba devēja pienākums ir pierādīt, ka darba līguma uzteikums ir tiesiski pamatots un atbilst noteiktajai darba līguma uzteikšanas kārtībai. Ja darba devējs uzteikumā minētos personas pārkāpumus pierādīt nespēs, tas tiesai būs jāatzīst par pretprettiesisku un spēkā neesošu. Arī šādā gadījumā darbiniekam nodarītais morālais kaitējums ir prezumējams un darbiniekam ir tiesības prasīt arī atlīdzības piedziņu par nodarīto morālo kaitējumu. Visbeidzot, jebkurš darbinieks par darba devēja pretprettiesisku rīcību var sūdzēties arī Valsts darba inspekcijā.

3. Aizsardzība, bet ne uzbrukums

Neatkarīgi no iepriekšminētā arī personas, par kuras iespējamo rīcību celta trauksme, tiesībām ir savas robežas.

Kā atzīts Augstākās tiesas 2019. gada 22. marta spriedumā Nr. 232/2019, personas, par kuras pieļautu pārkāpumu ziņots, vispārīga atsaukšanās uz vēlmi vērsties tiesā civiltiesiskā kārtībā pret ziņotāju nav pietiekama, lai atklātu ziņotāja par pārkāpumu identitāti.⁴³ Pretējā gadījumā trauksmes cēlēju aizsardzība būtu tikai iluzora un netiktu nodrošināta pēc būtības, un tas būtiski kaitētu ne tikai konkrētā ziņotāja tiesībām uz datu aizsardzību, bet arī sabiedrības interesei, lai tiktu veicināta ziņošana par tādiem pārkāpumiem, kas apdraud būtiskas sabiedrības intereses.

41 Augstākās tiesas 2017. gada 17. oktobra spriedums Nr. SKC-1267/2017 (C33308515).

42 Darba likums, 122. pants. Latvijas Vēstnesis, 06.07.2001., Nr. 105.

43 Augstākās tiesas 2019. gada 22. marta spriedums Nr. 232/2019, 7. tēze.

Tas nozīmē, ka persona, par kuras rīcību celta trauksme, var vērsties pret uzņēmuma darbiniekiem, kas publiski izpaušuši informāciju par trauksmes cēlēja ziņojumu, apstrīdot šādu informācijas publikāciju kā tādu, bet nevar pieprasīt atklāt informāciju, kura persona tieši ir cēlusi trauksmi. Šādi tiek sabalansētas trauksmes cēlēja un personas, par kuras iespējamo rīcību celta trauksme, intereses un tiesības. Protams, arī te jāpievērš uzmanība, ka "atkāpes no ziņotāja par pārkāpumu aizsargāšanas varētu tikt pieļautas, ja pārkāpums, par kuru persona ziņojusi, neskar sabiedrības intereses un ir pamats uzskatīt, ka ziņotājs rīkojies nelabticīgi".⁴⁴

Secināms, ka personas, par kuru ziņots, tiesību aizsardzība sniedzas tiktāl, cik tas nepieciešams tās nevainīguma prezumpcijas aizsargāšanai, proporcionāli trauksmes cēlēja vai ziņojuma izskatītāju rīcībai.

4. Noslēguma vietā

Nekam no rakstā minētā nevajadzētu atturēt uzņēmumus no efektīvas trauksmes celšanas sistēmas ieviešanas. Ir skaidrs, ka trauksmes cēlji ir demokrātiski atbildīgas personas, kas aizsargā sabiedrības labklājību no iespējama vai esoša kaitējuma, zaudējuma vai tiesību pārkāpuma.⁴⁵ Tāpat secināms, ka trauksmes cēlēju atbalstīšana un aizsardzība ne tikai nodrošina likumisko prasību ieviešanu, bet ir arī pašu uzņēmumu interesēs.⁴⁶ Tomēr būtiski atcerēties, ka pati veiksmīgākā sistēma ievēro un sabalansē visu iesaistīto personu tiesības. ■

44 Turpat, 4. tēze.

45 Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 22. marta spriedums lietā Nr. A420352216, SKA-232/2019, 15. punkts.

46 Summary results of the public consultation on whistleblower protection. European Commission, 2017, pp. 7–9. Pieejams: https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=47885 [skatīts 21.10.2019.]; Burbecka E. Trauksmes celšanas likuma piemērošanas teorētiskie un praktiskie aspekti. Jurista Vārds, 18.06.2019., Nr. 24 (1082), 9.–14. lpp.

Grāmatžurnāls "Administratīvās atbildības reformas ceļvedis"

"Jurista Vārda" tematiskais laidniens (Nr. 50/51/52, 17.12.2019.)

Pirmais plašākais informatīvais materiāls par Administratīvās atbildības likumu un administratīvās atbildības sastāviem un sodiem nozaru likumos, svarīgākajiem principiem un jaunumiem administratīvās atbildības sistēmā.

22 autoru raksti, vairāk nekā 100 lappuses, četras tematiskās sadaļas:

- vispārīgi par administratīvās atbildības reformu,
- administratīvās atbildības process iestādē un tiesā,
- administratīvā atbildība pašvaldībā,
- administratīvā atbildība nozaru likumos.

Iegādes iespējas: "Latvijas Vēstneša" Klientu centrā Rīgā, Bruņinieku ielā 53, vai e-grāmatnīcā lv.lv/gramatas